

GOSPODARSKI LIST

za poljedelstvo, gospodarstvo, svilorejo, trtorejo i. t. d.

Izhaja dvakrat
na mesec,

Velja za celo leta f. 2.
za $\frac{1}{2}$ leta f. 1.
Društveniki dobivajo ga
brezplačno.

Izdavatelj c. kr. kmetijsko društvo Goriško.

Tečaj VI. v Gorici dne 15. februarja **List 3.**

Zapopadek :

1. Novi sovražniki kmetijstva. — 2. Odgojevanje verb za pletev košov. — 3. Živinska kuga v naši deželi. — 4. Karbolna kislina. — 5. Kako pregnati od živine komarje. — 6. Nova gnojilna tvarina. — 7. O boleznih vina. — 8. Izvirek glivic.

Novi sovražniki kmetijstva.

(dalje.)

Pomočki s katerimi preganjajo v severni Ameriki to škodljivo žival, so: sad, ki odpade, Amerikanci marljivo pobirajo in ga prešičem pokladajo; okoli debla dreves narejajo ovoje, v katerih kebre radi prenočijo; tudi imajo mnogovrstne mašine, s katerimi te kebre lovijo; pod drevesa in okoli dreves razpno namreč okrilja, v katera padajo kebre, kedar drevo potresajo. Ker se ta keber, če ga majhno stresejo, brž v mrtvega potuhne, zato tega mrčesa po tem načinu kar na milijone vlové, ki v imenovana okrilja pade.

3. Krvava uš.

Tretji nevarni mrčes, enak trtni uši je krvava uš (Schizoneura, ali Aphis, lanigera), ki ima od tega svoje imé, ker če jo zmečkaš, da krvav sok od sebe.

Ona je tudi iz severne Amerike konec poprejšnjega stoletja v Evropo se preselila, najprej v Škocijo; na Nemškem jo poznajo že 40 let; v Avstriji dozdej še ni znana.

Krvava uš je blizu 2 milimetra velika, in rumenkaste, včasih tudi rujave barve. Posebno se iz tega spozná, da po hrbtu ima

bele, bombažu enake, iz voščenih nitek obstoječe spuščaje, ki so večkrat 3 do 4 krat daljši kakor život njen. Pomnožuje se pa ta krvava uš tako silno, kakor je navada to pri vseh plemenih krvavih uši. Ona (babica) zleže v jeseni 30—40 jajčič, iz katerih spomlad pride prvi zarod, po katerih se vsacih 14—20 dni zaredi drugi zarod; one rodijo živo mladino, ki prvi čas svojega življenja biva v gori imenovanih bombažastih spuščajih, ki se večkrat odtrgajo in po vetru daleč krog in krog raznesó. V jeseni se prikažejo oni in one kot popolnoma izrejeni kriljati žužki.

Krvava uš se redi od soka jablan, zato navrta mlade nježne vejice jablani; kjer je vejica navrtana bila, se naredi rak, kateri se čez celo drevo razširi ako ni hitre pomoči, potem pa celo drevo konec vzame. Po tem načinu so v Normandiji jablane na prostoru čez 10 kvadratnih milj popolnoma pokončane bile. Ravno tako je grozno škodo ta uš naredila na Angleškem, v Renskih pokrajinah in v novejšem času na Virtemberskem.

Že od daleč se poznajo drevesa, v katera se je ta krvava uš vrinila, kajti ona kažejo rakove izrastke in neko posebno bolehanje v vsem. Pri natančni preiskavi se vidi na spodnjih straneh mladih vejic bombažasta, belkasta prevleka, ki nekoliko na višnjevo barvo cika, katera izvira iz gori imenovanih voščenih spuščajev. Žival ta sedi v velicih trumah skupaj, ki obstojé iz babic brez kril in velike množine mladih.

Kedar se je krvava uš zaplodila na kakošnem vrtu, ni skoro mogoče je več zatreti. Zato je treba paziti, da se ta mrčes kar brž iz začetka zasledi in vse stori, da se popolnoma pokončá. Zbor Virtemberskih vino- in savjerejcev v Schorndorfu 21. septembra l. l. je v tej zadevi nasvetoval to le:

Najbolje sredstvo za pokončanje krvave uši je krtača, ko se začne razširjati po njem. Če je uš posedla vejice za $\frac{1}{2}$ do 1 metra na dolgosti z belimi lisami, treba je odrezati take veje in jih sežgati. S škarjami na kol privezanimi se dadó tudi najviše vejice odrezati.

Vsacih 14 dni potem je treba tako drevo na tanko ogledati ali ni nove zalege na njem, če gospodar tega ne stori, je vse drugo potem prepozno. Strohnena skorja drevesa se mora odstrgati, rane njegove skrbno zamazati, in da nova gnjezda krvave uši se ne napravijo zopet na drevesu, treba deblo njegovo in veje z apnico pobeliti.

Da pa uši, ki pri korenini drevesa in v zemlji tičijo, ne morejo zlesti na drevo, treba je v začetku spomladi okoli debla ovezati trak, ki je namazan s katranom. Prav dobro potrdilo se je tudi to, da se jeseni zemlja za kak meter okoli drevesa okoplje in potem z apnom pomeša. Škropljenje dreves z milico (žajfnico), lugom, plinovo vodo, vodo pasjega zelišča in tobakovo vodo ne pomaga toliko, kakor poprej imenovana sredstva. Angleži so našli, da je dobro, če se tako drevo s trpentinovim oljem namaže. Za najbolje pa je pripoznano to, da se vsi deli drevesa, kjer je krvava uš se vgnjezdila, s petrolejem omijejo, in se bolne veje odrežejo in sežgó.

Odgojevanje verb za pletev košov.

(Spisal Fr. Kuralt.)

Veliko se nahaja zemljišč, iz katerih se lahko odgojujejo vrbe posebno za pletev košov. Nismo sicer namenjeni govoriti o zemljiščih, katera so tudi ugodna za pridelovanje drugih poljskih rastlin, da bi se taka rabila za to pridelovanje. Mi hočemo opozorovati naše poljedelce, posebno onih okolic, kjer se pletejo košare, le na taka zemljišča, katera so navadno brez vse koristi, na katerih se vsled preobilne močvirnosti ne more nič pridelovati, in nobenega dohodka dobivati iz njih. Taka zemljišča so navadno premokri travniki in pa močvirja, iz katerih se voda ne more odpeljavati.

S pridelovanjem verb se pa tudi iz takih močvirnih zemljišč lahko mnogo dohodkov dobiva, ter tako tudi iz do sedaj brezkoristnih zemljišč primeren pridelek uredi. Verba je namreč drevo katero celo močvirno zemljo ljubi, nikakor pa ne apnena, kremenikaste in rahle zemlje.

Pred ko se tako zemljišče z verbo nasadi, treba vedeti, zakaj da se bo verba potrebovala, da se potem tem potrebam primerno tudi prava versta verb zasadi.

Tukaj hočemo omeniti le one vrbe, katere so za pletev košar naj sposobnejše. Med temi vrbami je naj boljši tako imenovani bekovec (*Salix viminalis*). Omenjena vrba poganja tenke, zelo dolge celo ravne, v mladosti svilnato svetle mladike; perje pa je zgorej gladko in lepo zeleno, spodej pa z belo volno svetlo porašeno. Mladike rastejo le na kviško in dobivajo kasneje rumeno barvo.

Tej sledi neka druga imenovana rumena beka (*Salix vitellina*). Ona ima že v mladosti na mladikah bolj rumenkasto kožo in

na obeh straneh gladko perje. Nahaja se večkrat krog studencov, in na močvirnih travnikih.

Tretja versta vrb, ktera se tudi večkrat in z dobrim vspehom rabi za pletev košar, je tako imenovani mačkovec (*Salix caprea*). Ona ima po mladikah v mladosti belorujavkasto kožo.

Perje je jajčaste ali pa okrogle, včasih tudi jajčasto-podolgaste oblike. Cvete popred, kakor pa perje poganja. Nahaja se večkrat na močvirnih krajih.

Še četrta versta vrb je, katera se posebno še priporoča za pletenje košar. To imenujejo zgodno cvetečo vrbo. Njene mladike imajo v mladosti bolj črno rudečkasto kožo. Perje je podolgasto in ozko, z debelo sredno žilo. Cvete popred ko požene perje in njeni cvet obstoji iz zelo volnatih mačkie.

Vrbe z rumeno in rudečo kožo, so posebno tudi dobre za sodarje, vertnarje in vinorejce, ki jih rabijo za vitre.

Ko se je odločilo, katero versto treba vsaditi, mora se nekoliko popred za sajenje ono zemljišče pripraviti.

Naj popred se mora zemljišče globoko prekopati, katero delo naj se izvrši pred zimo. Tako pred zimo globoko prekopana ali pa preorana zemlja do spomladi postane bolj rahla in rodovitna. Ako se nahaja le preveč vode na zemljišču, naredi se proti onej strani kjer zemljišča naj bolj visi, tri do štir čevlje širok in poldrugi ali dva čevlja globok jarek, v katerega se preobilna voda izteka. Ako se to delo ni moglo doveršiti pred zimo, se pa mora storiti v zgodni spomladi. Pred mesecem sušcem, ako pa vreme ne dopušča, pa saj do početka malega travna naj se tako prekopana ali preorana zemlja dobro poravna, ter pripravi za sajenje sadik.

Sredi meseca malega travna, ako je pa vgodno vreme tudi še nekoliko popred, se počnejo saditi sadike, nikakor pa ne kasneje, ker vrba postane muževna, sadike se lahko olupijo in sajenje bilo bi brezuspešno.

Za sajenje sadik napravijo se z majhnim količem v redu po 9—12 palcev globeke jamice, katere so navadno po 2—3 čevlje druga od druge oddaljene. Sadike morajo biti le enoletne mladike po devet do dvanajst palcev dolge. Napačno je, sadike iz dveh letnih mladik rabiti. Take sadike poganjajo mladike le trdega lesa; tudi se ne primejo tako gotovo, kakor pa sadike iz enoletnih mladik, kolikor močnejše so sadike iz enoletnih mladik, toliko boljše so, vsaj pa morajo imeti debelost mazinca. V napravljene jame posade

se potem sadike tako, da ste dve tretjini sadike v jami, tretji del pa nad zemljo. Sadike se potem v jami nekoliko priterdijo, nikakor se pa ne sme zemlja okrog sadik z nogo potlačiti.

(dalje prih)

Živinska kuga v naši deželi.

Pozor gospodarji, posebno Kraški živinorejci, ki imate uže grozovito bolezn v Povirju. Izvršujte vestno cesarsko dotično postavo, vsled ktere se more obraniti daljno razširjevanje bolezn. Berite članke, ktere smo l. 1873 v našem listu pisali, ki popisujejo, kako se ima živina obvarovati preteče nevarnosti; zdravila itak še ne poznamo.

✕ Karbolna kislina.

Naj boljše sredstvo proti mrčesom, kateri napadajo živino, je karbolna kislina, s ktero se namažejo n. pr. stene hleva; puhtea karbolna kislina zelo smrdi mrčesom, tako da se kmalu odklatijo iz hleva. Pa tudi zared tega je ta kislina veliko vredna, ker stori les, kateri je z njo namočen, zelo trpežen kakor je tudi ob času vkužljivih bolezn važna ker čisti zrak raznih škodljivih gljivic.

✕ Kako pregnati od živine sitne komarje.

Gospodarji predobro vedò, kako silni so komarji in drugi mrčesi o poletnem času ter mučijo ubogo živino. Preženejo se, če se živina namaže sè sledečim mazilom: V mäsèljcu kisa (jesiha) se skuha nekoliko kadila, aloje in precej volovskega zolča. Kuhovina se precedi in se kmalu ohladi ter strdi. Z njo se namaže živina po telesnih delih, na ktere posebno naletavajo komarji in muhe.

Nova gnojilna tvarina.

V večih mestih se po zimi posebno v novejih časih zelo kurijo peči s premogom, tako da lahko konec zime naberemo v mestu dokaj premogovega pepela, ktereга treba presejati, da se nepogorljivi deli točijo. Tak pepel je prav dober za krompir, ki se po njem prav debel izredi in *ne gnije*, kar je prevažno posebno sedaj, ko gnojilna pogostoma nadleguje gomoljnice koruna. Premogov pepel

ima blizo 40% nesežganega oglja, precej ogljenčevega kislega apna in tudi nekoliko fosforove kisline. Tudi za močvirne travnike je pre-mogov pepel dober.

O boleznih vina.

Gosp. ravnatelj dr. Monà je spisal jako znanstveno in temeljito delo o boleznih vina, katero bo v italianskem jeziku priobčil. Nam je dovolil, da iz njegovega dela posnamemo, kar se nam zdi primerno za slovenske vinorejce. Prav hvaležni smo mu za to dovoljenje, ker veliko izvrstnega in novega povè pisatelj v tem delu, katero bodo gotovo vsi vinorejci hvalili, ker jim bo zvesti svetovalec v raznih boleznih vina. Skrbeli bomo, če bo le mogoče, da bi se več sto posebnih natisov napravilo, ki bi se med slovenske vinorejce potem razdelili. Pisatelj tega znanstvenega dela je pač jasno dokazal, da je mož, ki se more meriti z vsemi slovečimi strokovnjaki vinorejce. Njegovi spisi pa se ne opirajo le na znanstvene ali teoretične preiskave, ampak tudi na dejanske poskušnje, izvršene od g. pisatelja s prav srečnim vspehom; toliko več vrednosti za vinorejce, da dobijo na znanje novih uže dejanjsko poterjenih nasvetov v kletarstvu. Ker smo tudi mi vse te skušnje opazovali, moremo toliko bolj s prepričanjem pisati o njih in zagotovljeni smo, da bomo s takimi spisi v našem listu vsem čast. bralcem vstregli, tudi takim, ki ne pridelujejo vina, ampak ga kot trgovec kupujejo; saj jim tudi dokaj nevarnosti preti v poletni vročini ter marsiktero vince se tako pokvari, da ga ne morejo spečati. — Začnimo tedaj z vodom tega dela:

V celi znanosti vinstva je gotovo naj več napredoval oddelek, ki govori o boleznih vina. K tem je pripomogel lep razvitek organske kemije posebno pa prevažna znajdba cele vrste majhnih gljivic, ktere pod raznimi razmerami živijo v vinu, kder se silno hitro množe in plodè ter vplivajo na spremembe vina, kar imenujemo bolezen vina.

V novejših letih se je veliko pisalo o boleznih vina, pa zelo zmedeni so popisi in nasveti o popravljanji bolnega vina, kar prihaja od tod, da ima marsiktero vino po več boleznih, in preiskovalci niso znali ločiti jih, vsaj temeljito niso sledili v preiskovanji vseh prikazni, ktere so učinile boleznih vina. Še bolj čuditi pa se mora človek, ko bere nasvetovana sredstva za ozdravljevanje vina, ktera

niso ne le dostojna, ampak celo zelo zdravi pameti nasprotna. Tako priporočajo nekteri, žgani orešec, žgano kruhovo skorjo, korenove rezlance, žgani (roštani) ječmen, kiselo mleko, zmlete breskvene peške, drugi zopet druge reči, ktere pa vse nimajo znanstveno opravičenega temeljna. Glavna stvar je, da naj prvo preiskujemo premembo in zasledimo izvir bolezni, potem bomo mogli skrbno pozvediti, s katerim zdravilom se more bolnemu vinu še kaj pomagati.

Raznovrstne bolezni morejo izvirati iz sledečih vzrokov:

1. iz neugodne, neprimerne sestave mošta,
2. iz nepravilnega vrenja mošta,
3. iz razvitka malih gljivic, ktere moremo le s povekšovalnikom (mikroskopom) videti, ktere napravljajo, da se v vinu marsiktere obstojne tvarine premenijo ter celo razpadejo.

Naj prvo hočemo govoriti o gljivicah

Te gljivice so nizke prostemu očesu nevidljive rastlinice (plesnjava) ktere imenujemo v znanstvenem jeziku „micoderma“. Te gljivice se množe po trosih, ki v zraku plavajo. Kakor hitro dospe z njiju napolnen zrak do vina, vkuži ga in takoj se gljivice silno hitro plodè ter živijo posebno od beljakovin, ktere se v vinu, posebno v mlademu nahajajo. Prav tako imenovane drožne gljivice so, kterih je veliko v zraku, in ktere storè, da more mošt vreti. Tem gljivicam pa je prav beljakovina redilna hrana, ne pa kakor se je do sedaj trdilo, da beljakovina in druge žleznate tvarine storè, da mošt vre. Prav tako se je do novejih časov mislilo, da so vseh vinskih bolezni krive le kemične premembe, ktere se vršè v vinu. Slavni francoski učenjak „Pasteur“ pa je v žlahni vinski kaplici našel celo množino različnih gljivic, in njegovemu trudu, neutrudljivemu preiskovanji se je posrečilo, da je z mikroskopom našel pravi vzrok vinske bolezni.

Vse te gljivice se nahajajo v zraku in se naselijo v vinu, kmalu ta, kmalu druga, kakor je to po razmerah in sestavi, kakor tudi po toplini zraka naj primerniše. Napadeno vino se navadno kmalu skali in uže more razsoditi vinorejec, da se v njegovem vinu neka prememba vrši.

Da to bolje poznamo, treba ozerati se na sledeče:

1. na izvirek raznovrstnih gljivic,
2. na ono tvarino v vinu, ktera tem gljivicam služi za hrano,
3. na one tvarine, ktere se vsled tega spreminjajo v vinu, prav tako na postale nove zveze,

4. na razmere, ktere so posebno vgodne razvitku gljivice in ktere morejo nasprotovati gljivicam.

Izvirek gljivic.

Če opazujemo v sobi, v katero blešči skoz ozko špranjo zlato solnce, videli bomo, da v zraku plava veliko prahu. Pa silno večje je število onih telesc v zraku, katerih naše prosto oko nikakor ne opazuje in prav ta telesca so gljivice. Kakor hitro dospè trosi teh gljivic iz zraka v tekočino, v kateri najdejo potrebno tvarino za daljni razvitek, takoj se širijo in sicer v neizrekljivi hitrosti in množini. Iz takih v zraku plavajočih trosov postaja plesnjava na siru, na sadji, mokrem lesu; tudi sviloprejka pogine prav zarad takih gljivic, če v njo dospè. Žitne bolezni, snet, rija, krompirjeva bolezen i. t. vse postajajo po takih trosih.

Prav tako pa je potrebna gljivica (drožna) da more mošt vreti začeti, da more razpadati grozdni sladkor v alkohol in ogljenčevo kislino.

Druge gljive pa so zopet, ktere vplivajo, da se vino spremeni (pokvari) n. pr. da postane kisló, pregrenko i. t.

Prav lahko se prepričamo o silni hitrosti razvijanja teh gljivic v takih tekočinah in tvarinah, ktere jim dajo za razvitek potrebno hrano, če nalijemo kozarec na pol z vinom in ga pokrijemo s steklenično ploščico; v malo dneh se prikaže na površji vina neka preprega enaka beli odeji, ktera obstoji iz milijonov majhnih trosov, ki so v zraku bili, in dovolj je bilo, da je, ko se je vino v steklenico natočilo, nekoliko zraka do vina dospelo, predno se je steklenica pokrila s ploščico. Veliko teh trosov pride uže v mošt, ker nekteri se vsedejo na zunanji kožici jagode, drugi, ko se grozdje tlači, ko mošt vre itd. Sploh dohaja mlado vino v silno veliko dotiko z zrakom, tako da ni čuda, da v njega dospe toliko gljivic.

Pri razkrojenji sladorja v alkohol in ogljenčevo kislino pride naj popred v porabo kislec zraka, razvija se pa alkohol, ki pa je nasproten razvitku teh gljivic, ktere pa ne poginejo popolnoma ampak čakajo boljše prilike, v kateri bodo našle za plodenje potrebno tvarino.

(dalje prih.)

Zal: c. kr. kmetijsko društvo; Odgovorni urednik prof. F. POVŠE.

Tiskar Seitz v Gorici.